

УДК 686.816:268

Жуковський В. М.,*доктор педагогічних наук, професор Національного університету "Острозька академія", м. Острог, Україна*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧИХ ЗОШИТІВ З ДРУКОВАНОЮ ОСНОВОЮ З ХРИСТИАНСЬКОЇ ЕТИКИ ДЛЯ 7 КЛАСУ ЗОШ

У статті обґрунтовуються теоретико-методичні засади робочого зошита з основ християнської етики для 7 класу загальноосвітньої школи. Розроблена структура зошита, порівнюється підручник і зошит, вміщуються приклади вправ для навчально-виховної діяльності з основ християнської етики для цього класу.

Ключові слова: зошит із друкованою основою, "Основи християнської етики", семикласники, структура, духовність, християнство, мораль.

Жуковський В. Н. Теоретико-методические основы создания и использования рабочих тетрадей с печатной основой по христианской этике для 7 класса общеобразовательной школы

В статье обосновываются теоретико-методические основы рабочей тетради по основам христианской этики для 7 класса общеобразовательной школы. Разработана структура тетради, учебник и тетрадь в сравнении, примеры упражнений для учебно-воспитательной деятельности по основам христианской этики для данного класса.

Ключевые слова: тетрадь с печатной основой, "Основы христианской этики", семиклассники, структура, духовность, христианство, мораль.

Zhukovsky V. M. Theoretical and methodological foundations of creation and use workbooks with print based with Christian ethics for 7th Grade School

The article substantiate the theoretical and methodological principles workbook on the basics of Christian ethics for 7th Grade school. Served structure notebooks, compared textbook and

notebook, fit examples of exercises for the educational activities of the foundations of Christian ethics for a particular class.

Key words: *notebook with printed base, “Foundations of Christian Ethics”, seventh graders, structure, Spirituality, Christianity, morality.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими та практичними завданнями. Найважливішою проблемою сучасного українського суспільства є духовно-моральна криза. Вона глибоко проникла у всі сфери суспільного й особистого життя українських громадян. Особливо небезпечними є її прояви та наслідки в учнівському середовищі. Тютюнопаління, вживання алкоголю, наркотиків, ранні статеві стосунки, самогубства – ось далеко не повний перелік результатів духовно-моральної кризи серед молодого покоління. Як зазначив Д.С. Лихачов у праці “Екологія культури”, масова культура, яка залучає молодь, зовсім не прагне до мотивації підтримки чистоти – чи то в зовнішньому вияві – довколишньому світі, чи то у внутрішньому вияві – в душі людини [9, с. 80 – 83]. Наслідки такої ситуації, які зараз широко можемо спостерігати в культурі та вихованні, спостережливо відзначив І.Д. Бех: “Тут уся трагедія в тому, що людина з сильним “я-обурюваним” усю енергію спрямовує на дії, не сумісні з доброчинністю, і в цьому сенсі її вважають божевільною, а її бажання кваліфікують як нерозважливі” [2, с. 5].

Великі сподівання українського суспільства у подоланні духовно-моральної кризи учнів традиційно покладаються на державну школу. З перших років незалежності в середніх навчальних закладах успішно викладаються факультативні курси духовно-морального спрямування (“Основи християнської етики”, “Християнська етика в українській культурі”, “Етика: духовні засади” тощо). За свідченнями керівників шкіл, учителів, батьків і самих учнів, ці курси мають великий вплив на формування характеру та поведінки сучасної молоді сьогодні. Попри застереження О.В. Сухомлинської, що “...суспільство не готове до християнської етики” [14], опубліковане в електронній статті газети “День”, ці курси функціонують і дають результат, оздоровлюючи дух і душі молодого покоління, з чого тільки й може початися оздоровлення нації, як зазначав Г.Ващенко [3, с. 34].

Зрозуміло, що навчально-виховний вплив предметів духовно-морального спрямування на формування світогляду школярів зна-

чно залежить від багатьох чинників, зокрема, від використання засобів навчання та їх якості. З середини 10-х років ХХІ ст. активувалася навчально-методична робота, спрямована на розробку навчально-методичних матеріалів нового покоління – комплектів із предметів духовно-морального спрямування для вчителя та учня [6]. На жаль, зусилля авторів спрямовані передусім на молодшу й частково на середню школу, а саме – на 1-6 класи загальноосвітньої школи. Для курсів духовно-морального спрямування, до яких належать “Основи християнської етики”, “Християнська етика в українській культурі”, “Біблійна історія і християнська етика”, “Етика: Духовні засади” розроблено елементи початково-методичних комплектів у складі книги для вчителя, підручника, хрестоматії та зошита для учня на друкованій основі. Поки що залишаються поза увагою авторів підручників навчально-методичні комплекти для 7, 9-11 класів. При цьому самозрозумілим є те, що як для навчально-методичного комплекту для конкретного класу в цілому, так і для його окремих компонентів (книга для вчителя, підручник, робочий зошит, хрестоматія) необхідне належне теоретико-методичне обґрунтування, якого сьогодні дуже бракує в українській педагогічній науці.

Наразі щодо засобів навчання для 7 класу склалася, на жаль, така ситуація, що відсутніми є як робочі зошити для учня, так і теоретичне обґрунтування їх змісту, структури та методики використання.

У зв'язку з цим **метою статті** є обґрунтувати теоретико-методичні засади створення робочого зошита з основ християнської етики для 7 класу загальноосвітньої школи та з цією метою визначити його структуру і зміст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Зошити для учнів на друкованій основі вже увійшли в шкільну практику різних років навчання. Учні 7 класу також звикли працювати з відповідними робочими зошитами, оскільки такі навчальні матеріали вже розроблені для навчальних курсів із історії, біології, світової літератури тощо [6].

Робочий зошит із “Основ християнської етики” для учня 7 класу є невід'ємною та необхідною складовою навчального комплекту. Тим більше що такі зошити вже розроблені й успішно використовуються учнями 1-6 класів загальноосвітньої школи, які вивчають факультативний курс “Основи християнської етики” [10, с. 4].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У 7 класі учні загальноосвітньої школи продовжують вивчати факультативний курс “Основи християнської етики”. Відповідно до діючої навчальної програми, в рамках цього курсу вони вивчають загальну тему “Ісус Христос – ідеал для наслідування”, яка має три розділи: розділ 1 – “Морально-етичні цінності християнства”, розділ 2 – “Християнські орієнтири людського життя, та розділ 3 – “Історичні витоки та розвиток християнства в Україні”.

Без сумніву, робочий зошит на друкованій основі для учня значною мірою сприятиме більш ґрунтовному засвоєнню курсу “Основи християнської етики”.

На основі аналізу літературних джерел робочий зошит із “Основ християнської етики” з друкованою основою можна визначити як засіб навчання, в якому враховуються вікові особливості учнів, специфіка предмету “Основи християнської етики”, його вивчення та використання засвоєних знань, міститься доступна навчально-виховна інформація, призначена для засвоєння, узагальнення, повторення, систематизації, перевірки знань та виховання учнів на основі християнських моральних цінностей. Робочий зошит будується на низці різнопланових завдань, вправ, алгоритмів, дій, ситуацій.

За своїм функціональним призначенням зошити з друкованою основою та підручники є засобами навчання, які доповнюють одне одного. Підручники спрямовані передусім на висвітлення навчального матеріалу, в той час як зошити мають на меті його більш глибоке усвідомлення, закріплення та творче використання. На відміну від підручників, у робочих зошитах немає великої кількості навчального текстового матеріалу. Натомість вони вміщують значну кількість різноманітних і різнопланових завдань, які стимулюють пізнавальну, мисленнєву, пошукову, комунікативну, діяльнісну, корекційну та виховну активність учнів.

Аналіз досвіду конструювання та використання зошитів із друкованою основою дав можливість сформулювати такі принципи відбору та формування змісту зошитів на друкованій основі з “Основ християнської етики” для 7 класу загальноосвітньої школи, як зазначає А.М. Лікарчук: “...відповідність змісту Біблії, вимогам психології та педагогіки; узгодженість змісту дидактичного матеріалу зошитів і шкільного підручника; підпорядкування

одиночних завдань розв'язанню комплексного завдання; зорієнтованість завдань на пошуковий та творчий характер навчальної діяльності; різнорівневий підхід до змісту завдань для контролю навчальних досягнень учнів; спрямованість завдань на формування умінь практичного виховного характеру” [10, с. 6].

З урахуванням дидактичних функцій робочих зошитів були визначені їх структурні компоненти, до складу яких належать: навчальні завдання з вивчення ключового біблійного вірша; завдання для засвоєння невідомих або маловідомих понять біблійного чи морального змісту; алгоритмізовані вправи на аналіз змісту та морального сенсу біблійної історії або ж оповідання морального змісту, парні та групові тренувальні алгоритмізовані завдання; ситуативні завдання практично-прикладного характеру; практично-прикладні творчі завдання; дидактичні ігри; тести; узагальнюючі вправи; підсумкові самостійні роботи.

Безумовно, нижче слід навести приклади навчальних завдань із вивчення ключового біблійного вірша. Це завдання на зразок “Запиши пропущені слова у біблійному вірші і прочитай його”, “Прочитай початок біблійного вірша і допиши його закінчення”, “Передай зміст біблійного вірша своїми словами”, “Запиши головну думку, яка закладена у біблійному вірші”, “Напиши, у яких життєвих ситуаціях можна застосувати біблійний вірш”, “Напиши, у яких життєвих ситуаціях доводилося тобі чи твоїм знайомим використовувати поради, подані у біблійному вірші”, “Напиши, як біблійний вірш може вплинути на твою життєву позицію, поведінку”, “Напиши невеликий твір на тему біблійного вірша”.

Не менш різноманітними є й приклади завдань для засвоєння невідомих або маловідомих понять біблійного чи морального змісту: “Дай письмове визначення слів, поданих у словничку до уроку”, “Прочитай визначення нових слів і запиши слова, яким ці визначення відповідають”, “З’єднай стрілочками нові слова і їх визначення, які подані у довільному порядку”, “Подай свої визначення нових слів до уроку”.

Для полегшення роботи з текстами на уроці з “Основ християнської етики” існують алгоритмізовані вправи для аналізу змісту та морального сенсу біблійної історії та оповідання морального змісту, приклади яких ми наводимо: “Прочитай біблійну історію й напиши, про що у ній йтиметься”, “Склади план біблійної історії (оповідання морального змісту)”, “Знайти прочитану біблійну іс-

торію в Біблії й запиши книгу та сторінку, на якій вона розміщена”, “Запиши головну думку біблійної історії (оповідання морального змісту)”, “Запиши, хто з відомих тобі людей виконує те, до чого спонукає нас біблійна історія (оповідання морального змісту)”.

Яскравими є приклади тренувальних парних та групових алгоритмізованих завдань. Наприклад, гра “Відкритий мікрофон” містить два різновиди завдань у зошиті з друкованою основою: “Прочитай завдання для гри у “Відкритий мікрофон” і запиши можливі відповіді”, та “У тебе братимуть інтерв’ю. Склади і запиши план можливого виступу”. Приклади завдань практично-прикладного характеру містять мотивацію, яка стимулює учнів цієї вікової групи до наполегливості при їх вирішенні, а мотивація, як зазначила К. Абульханова-Славська, лежить в основі мети діяльності [1, с. 40].

Таким чином, завдання на закріплення, узагальнення і систематизацію знань та умінь і їх творче та практично-прикладне застосування становлять основу текстового компонента робочих зошитів з друкованою основою. Форма їх подачі має бути урізноманітна відповідним способом формулювання умов завдань відповідно до вікових особливостей учнів, специфіки предмета та конкретного уроку. Завдання робочих зошитів мають відповідати різним рівням біблійних знань, сформованості морально-етичних умінь і навичок учнів і мати певну інструкцію з виконання необхідних дій.

Технологія використання робочих зошитів підпорядкована успішному розв’язанню навчально-виховних завдань сучасної школи. Вона стосується насамперед урізноманітнення форм та методів самостійної роботи учнів. Як зазначає А.М. Лікарчук, за своїм призначенням зошити з друкованою основою повинні виконувати такі функції: інформаційну, систематизуючу, закріплення та самоконтролю, самоосвіти, інтегруючу, координуючу та розвивально-виховну [10, с. 8].

Важливим аспектом створення робочих зошитів є чіткість і послідовність змістового наповнення їх навчально-інформаційного блоку. До змістового наповнення робочих зошитів відносимо: апарат організації оволодіння новими знаннями, апарат організації засвоєння знань, апарат організації контролю знань та апарат творчо-прикладного застосування отриманих знань. Їх цілісність і взаємодоповнення утворюють єдиний навчально-інформаційний блок. За словами А.М. Лікарчук, “...методичний апарат зошитів з друкованою основою з основ християнської етики охоплює такі

блоки: мотиваційний, змістовий, корекції і контролю знань, практичний, творчий” [10, с. 8].

Висновки з дослідження й перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Робочий зошит із “Основ християнської етики” для 7 класу є неодмінною складовою частиною навчального комплексу. Його структура ґрунтується на відповідних підходах, загальнодидактичних і спеціальних принципах. Він доповнює підручник і полегшує роботу учнів, сприяючи більшому усвідомленню, закріпленню та творчому використанню навчального матеріалу.

Подальші перспективи роботи у зазначеному напрямку передбачають теоретичне обґрунтування та практичну розробку робочих зошитів із “Основ християнської етики” та інших предметів духовно-морального спрямування для 8-11 класів загальноосвітньої школи.

Список використаної літератури та джерел:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299, [2] с.

2. Бех І. Д. “Я” в особистісному бутті людини // Дем’янюк Т.Д., Бех І.Д., Байрамова М.Г., Мельничук Л.С. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід: Навчально-методичний посібник. / Т.Д. Дем’янюк, І.Д. Бех, М.Г. Байрамова, Л.С. Мельничук. – Київ-Рівне: Волинські береги, 2007. – 316 с.

3. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал. / Г. Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 191 с.

4. Давидова О. Світова література. Тест-контроль. 7 клас. / О. Давидова. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2012. – 96 с.

5. Жуковський В., Кучма Л., Голянчук Р., Лахман Н. Основи християнської етики. 6 клас: Зошит. / В. Жуковський, Л. Кучма, Р. Голянчук, Н.Лахман. – К.: “Літера ЛТД”, 2009. – 72 с.

6. Камбалова Я. М. Методика створення шкільних навчально-методичних комплектів з всесвітньої історії в основній школі: Дис... канд. наук: 13.00.02 / Яніна Миколаївна Камбалова, 2009. – [Електронний варіант]. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/content/354882.html>.

7. Кучма Л. Є., Герман Г. І. Зошит з християнської етики. 6 клас. / Л.Є. Кучма, Г.І. Герман. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 64 с.: іл.

8. Кучма Л. Є., Логіна О. П. Зошит з християнської етики. 5 клас: Навчальне видання. / Л.Є. Кучма, О.П. Логіна. – Тернопіль: Мальва-ОСО, 2008. – 72 с.: іл.

9. Лихачев Д.С. Экология культуры. / Д. С. Лихачев. – М.: Наука, 1985. – (Прошлое – будущему).

10. Лікарчук А.М. Технологія створення і використання зошитів з друкованою основою (на матеріалі хімії): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / А.М. Лікарчук; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2003. – 20 с.

11. Макаренко А. С. Педагогические сочинения: В 8 т. / А. С. Макаренко. – М.: Педагогика, 1985.

12. Мечник Л. А., Жаркова І. І. Основи здоров'я. 7 клас: Робочий зошит. / Л. А. Мечник, І. І. Жаркова. – Тернопіль: “Підручники і посібники”, 2012. – 32 с.

13. Основи християнської етики. Зошит. 5 клас / Василь Жуковський, Лілія Кучма, Оксана Гаврисюк, Катерина Олішкевич. – Острог, 2009. – 63 с.

14. Сухомлинська О.В. Про “Християнську етику” без ілюзій: Держава, суспільство, освіта повинні визначитися: чого вони хочуть, запроваджуючи такі курси. / О.В. Сухомлинська. – № 88. – 2007. – 5 черв (вівторок). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/182365/>.

15. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976 – 1978.